

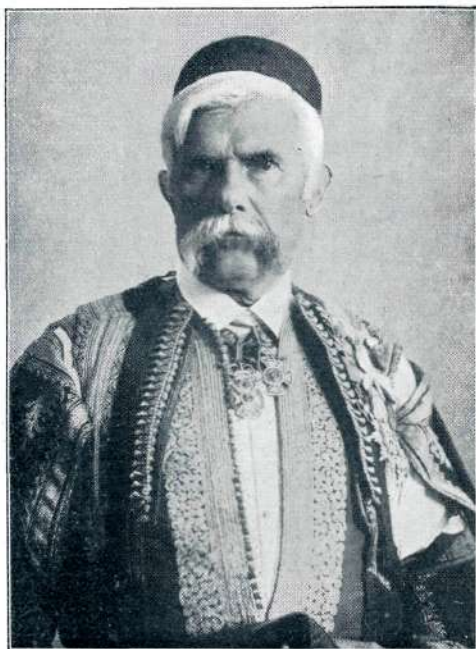
BITOLJ.

KNJIŽEVNOST.

Milan Pugalj: **Ura z angeli in druge prigodbe.** — Bibl. pisateljv sedanje dobe. II. zvezek. V Ljubljani 1912. Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg. Str. 192. — Pugalj je najpridnejši izmed naše mlade pisateljske generacije; on dela z nenavadno vztrajnostjo, naglino in lehkoto. Pričujoča knjiga je sicer večinoma ponatisk, pa je vendar dokaz te trditve, ker drugod niti za ponatisk ni. Kljub izredni plodovitosti se izražajo ljudje o njem bolj dvomljivo kot pohvalno: da je lehkomišeln in manj nadarjen kot delaven. Vendar je gotovo, da Pugaljevega pomena ne smemo podcenjevati. Preznatnih literarnih posledic za našo književnost njegovo delo, mislim, ne bo imelo, toda brali ga bodo ljudje zelo in dolgo časa, tako kot berejo Krsnika ali, če ga smem neposredno za Krsnikom imenovati, Kosta njevca. Malomestni in trški gospodi bo zanimiv in lahko razumljiv pisatelj-ljubljenec. Pa tudi z zgolj literarno-zgodovinskega stališča: Pugalj je za kritika zelo zanimiva osebnost. — Kot pisatelj se je rodil takrat, ko je bila velika individualistična doba, ki je sedaj skoro zaključena, na vrhuncu ali vsaj že blizu njega. Kaka je bila, nam je vsem še v svežem spominu; popolni subjektivizem je bil nje značaj. Dasi še vedno vibrirajo valovi tiste svetlobe v naših očeh, je vendar mogoče s precejšnjo zanesljivostjo razbrati tri glavne znake tistega časa. Pri opisu je pisatelj projiciral množico lastnih, dolgo hranjenih in kosoma nabranih predstav na zunanje predmete, vse pojave ogrinjal v to idejo svojih simbolističnih fantomov — mi smo to, zamenjujoč posledico z vzrokom, imenovali blesteči slog. Osebe so bile le toliko konkretizirane, kolikor je zahtevala sila; brez realnih poklicev, če mogoče, brez realnega dela, brez realnih dejanj, bolj tipi psihičnega življenja pisateljevega kot živi ljudje; mi smo jih, ne vpoštevajoč, kako je ta breztelesnost, brezobličnost bila nujna posledica celega miselnega sistema tedanje književnosti, imenovali sanjave sence. In še tretje je, kar je bilo najbolj razvidno in kar smo naj-

bolj grajali: zunanjega dejanja ni bilo, ki bi se zapletalo, se razpletalo, revna fabula se je počasi doigravala v nekem pripovedovalnem impresionizmu; mi smo to imenovali razblinjenost. — Vse te stvari so še v svežem spominu, vem; resnično bi jih ne bilo treba ponavljati, ko bi ne bile potrebne za objektivno kritiko Pugalja. On je torej vzrastel v tem času in prve njegove stvari niso bile nič drugega kot slaba kopija mladega Ivana Cankarja. In vzemite njegovo zadnjo knjigo v roke! Tako bistveno je različna od literature, v kateri ima svoje korenine, da na prvi pogled ne pomeni nadaljevanja, marveč načelno nasprotje, programatičen odpor, novo hotenje. Kam je šel blesteči slog in druga tista šara? Pugalj piše preprosto, objektivno, golo. Ljudje so kmetje, kovači, organisti, kaplani, študentje, starinarji, čevljarji, celo brivski pomočniki; vsi v trdnem okvirju realnih okoliščin. Dejanja, zunanjega dejanja, je vse polno; goljufajo se, ljubijo, tepejo, umirajo, obešajo in nič ne sanjajo; dogodek je z dogodkom v vzročni zvezi — z eno besedo, Pugalj se trudi za kompozicijo. Treba je primerjati polpreteklo literaturo, da spoznamo, kako je vse to novo in nenavadno. Vem, da je tekkel z renesanso našega slovstva, ki smo jo doživeli, in da še teče konservativni književni tok, ki skoro ni izpremenil svoje struge; toda Pugalj ni bil z njim nikdar v nobeni zvezi. Tudi ni njegova zadnja knjiga nujna, mehanična posledica razvoja, ker vidimo, kako si je ostala književna mladina v negotovosti polomila krila in kako že dalj časa v dvomu čaka, medtem ko je on šel svojo pot. — To je dokaz spoznanja in zavestnega dela pri Pugalju; zato pomeni Ura z angeli književni napredek. Žal, da je ta napredek neznaten — ne mislim, da nujno vsled pomanjkanja talenta, ki bi bil hotenju enakovreden — zlasti zato, ker je novost, katero je Pugalj prinesel v naše slovstvo, samo zunanja, odpor samo navidezen, medtem ko se bistvo stvari ni prav nič izpremenilo. Če se malo globlje vmislimo

v Pučljevo knjigo, vidimo, da vse tiste notranje sile, ki so bile podstave naše subjektivistične literature in ki so bile nje moč, dalje delujejo pri Pučlju in da so njegova slabost. — Njegov realizem je namreč le maskiran. S prostim, laškim očesom je mogoče videti, kako celice tistega duševnega organizma, ki smo ga pri subjektivistični literaturi imenovali blesteči slog, žive sredi pripovedovanja, ki hoče biti objektivno, dalje. Tako če beremo: »Taki lasje, kakor bi se samo solnce zapletlo vanje, take oči, kakor bi zrastle z najlepšimi poletnimi rožami vred sredi polja, taka lica, kakor bi se spojila mak in lilija v eno samo čudodelno cvetico, taka rast, kakor jo ima neznano drevo na nebeški gori — to, bogme! bi bila nevesta! Tik ženina bi šla, kakor gre mimo oči v sanjah vsa zlata in neznana devica, ali kakor bi se zibala bleščeča pšenica, če bi zapustila njivo, pa bi se prikla-

IMOVITI ČRNOGOREC.

njala po svetli cesti dalje proti solncu. Ne ve se, ali je slajše nebeško veselje zveličanih krščanskih duš...« itd., vemo, da to niso le oni isti izrazi, le zvoki besed in njih sestave, kot jih je rabila subjektivistična literatura, ampak da je temu pisanju podlaga ono isto staro subjektivistično opažanje, ki ga Pučelj navidez taji. Res je, da je takih mest, ki bi neposredno in že zunanje kazali na zvezo s subjektivistično strujo, malo, toda vpoštevati moramo, da se jih je naše uho že tako privadilo, da jih komaj zazna. — Tem bolj jasna je notranja zveza s subjektivizmom. Poudaril sem že, kako raznovrstni ljudje nastopajo v Pučljevi knjigi. In vendar, če jim bliže pogledamo v obraz, vidimo, da so isti. Imajo subjektivno stilizirane misli in govore ravno take besede. Starinar na primer govori takole: »Dobro jutro voščim. Blagorodni gospe sporočite moj pozdrav! Recite, da ji želim zdravlja, preblagorodni, pa da bi ji želel reči besedo!« Vsi enako in enako malo čuvstvuejo, enako mislijo in enako

delujejo — pod pritiskom zunanjih okoliščin — skratka, niso objektivni značaji, temuč zopet subjektivni tipi, realistično le drapirani. Brivski pomočnik, ki se boji spovedi in hudička, bi bil ravno tako lahko karkoli drugega; ostal bi enako neresničen in maskiran. Kritika Pučlja bagatelizira, ampak kar je rekla o njem, je najbolj napačno: da rad gleda »naše ljudi« in da popisuje njih življenje. Pučljevi ljudje niso naši, ker sploh niso ljudje; so ravno tako fantomi, kot so bili sanjači preteklega časa. On se ne potopi v psihologijo človeka z ljubeznijo in objektivno prizanesljivostjo, ampak jo skonstruira iz sebe. Osebo mi to ni bilo nikjer tako jasno, kakor ob Neznanih mukah. Tu je problem popolnoma drugačen, neprimerno bolj tragičen in lep, kot ga pojmuje Pučelj; tudi se končuje na bolj tragičen način, če sploh pride do tragičike, kot je smrt ali blaznost. — In slednjič tisto, kar najbolj izgleda kot novotarija: obsežnost dejanja, zapletek, kompozicija — tudi tu je izprememba samo zunanja. V vseh novelah, kar jih prinaša knjiga — le pri Neznanih mukah, bi moral to trditev omejiti — je dejanje vseskozi subjektivno skombinirano, je zapletek zgolj zunanji, ne izvira iz notranjih sil, iz značaja oseb (ker ga pač nimajo); zapletek je bolj nujen kot mat šahovske naloge, ker Pučljevi ljudje nimajo toliko svobode in izrazite individualnosti kot šahovske figure. V polpretekli literaturi je vodila delovanje človeka notranja determinacija — kolikokrat smo brali izraz: od vekomaj je bilo pisano! — pri Pučlju zunanja determinacija, njegova konstrukcija dejanja. Kdor preišče s tega stališča Pučljeve novele, se mu odpre zanimiv pogled v njegovo delavnico, v psihologijo njegovega dela; reči si bo moral, da ne piše iz notranje potrebe, iz duševnega doživetja. Malo boljše je v tem oziru povest Neznane muke. Da bo Pučelj postal še spretnejši sčasom in gladkejši, je ob razvoju, ki ga že ima za seboj, gotovo; toda ali se bo razvil v smeri, ki jo je v oni povesti začel, ni mogoče reči. Spoznati duševni pomen človekovih dejanj in ga živo občutiti, je skrivnost velikih talentov. — S socialnimi in etičnimi problemi se Pučelj ne peča. Ali jih ne vidi, ali jih pojmuje kaj preprosto, malomeščansko. Ljubezen mu ni niti rafinirano psihološko eksperimentiranje, ki izgleda, da je sedanja literarna oblika razmerja med moškim in žensko, temuč enostavno spolni akt. Literarna gruča, iz katere se je Pučelj izločil, je pomenila kljub umskim zablodam obenem poglobitev našega življenja, njegovo pisanje pomeni površnost in zvodenelost. Kako bohotno se bodo razvijali miazmi te književne lehkomiselnosti v nezdravem zraku naših pokrajinskih knjižnic! Ura z angeli pomeni torej kakor literarno-historično zanimiv pojav, tako odločen deficit v narodnem življenju.

Izidor Cankar.

Amerika in Amerikanci. (I.—IX. zvezek v obliki velike osmerke v treh sešitkih.) Spisal in založil rev. J. M. Trunk, tiskala »Katoliška Tiskarna« v Ljubljani. — Trunkovo delo o Ameriki je v najboljšem pomenu znanstveno delo, ki pa ima to prednost, da je tudi mikavno pisano in služi lahko v pouk najširšim slojem, da si razširijo svoje obzorje. V to delo je pisatelj položil zlasti, kar se tiče ameriške ustave, socialnih razmer in zgodovine slovenskega izseljevanja, toliko znanja, pridobljenega tako na podlagi lastnega opazovanja kakor na temelju najboljših tozadevne literature, da se sme uvrstiti med najboljše publika-